

Икономика и сигурност

ИНФЛАЦИЯ И НАТИСКА Й В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА СИГУРНОСТТА

Д-Р АТАНАСКА ТУНТОВА

ХОНОРУВАН ПРЕПОДАВАТЕЛ ВЪВ ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ
ПО СИГУРНОСТ И ИКОНОМИКА – ГР. ПЛОВДИВ
PART-TIME LECTURER AT THE HIGHER SCHOOL
OF SECURITY AND ECONOMICS – CITY OF PLOVDIV
E-MAIL: OFFICE.TUNTOVA@GMAIL.COM

Атанаска ТУНТОВА е доктор по икономика от Университета по хранителни технологии – гр. Пловдив, хоноруван преподавател във Висше училище по сигурност и икономика – гр. Пловдив

Резюме: Инфлационният натиск е процес, който засяга икономиките на страните и живота на всеки един гражданин. Централната европейска банка препоръчва нивата на инфлацията да се задържат от 2% до 3% с цел запазване на стабилни цени, осигуряване растеж на икономиките

и сигурност на работните места. Европейската централна банка отчита инфлацията в еврозоната като се прилага методология на изследване за всички страни от Европейския съюз.

Ключови думи: инфлация, икономически растеж, сигурност

INFLATION AND ITS PRESSURE IN BULGARIA IN THE CONTEXT OF SECURITY

ATANASKA TUNTOVA IS A PHD,

OF ECONOMICS FROM THE UNIVERSITY OF FOOD TECHNOLOGIES – CITY OF PLOVDIV, PART-TIME LECTURER AT THE HIGHER SCHOOL OF SECURITY AND ECONOMICS – CITY OF PLOVDIV.

Abstract: Inflationary pressures are a process that affects the economies of countries and life of every single citizen. The Central Bank of Europe recommends that inflation levels can be maintained from 2% to 3% to keep prices stable,

which provides economic growth and job security. The European Central Bank considers inflation in the Eurozone by applying a survey methodology for all countries of the European Union.

Key words: inflation, economic growth, security

ВЪВЕДЕНИЕ

Съществува една тема, темата за инфлацията, която е актуална непрекъснато за всички хора, защото всъщност тя по особен начин определя стандарта им на живот. Тази тема много често е обект на изследване и е експлоатирана както в научни публикации, така и в обществото. От една страна, популярността и дава възможност за широко използване на натрупания опит в изследването и прогнозирането на инфлацията, от друга страна крие рискове, които възникват при изследване и при проучване на толкова популярна тема.

През последните месеци думата инфлация е все по-често споменавана от икономисти, анали-

затори, политици дори от обикновените граждани. Защо това е така и как се отразява инфлацията на хората, на страната и сигурността? Как се измерва инфлацията и имаме ли основание да се притесняваме от по-високите и нива? Може ли да достигне такива високи нива и да се говори за хиперинфлация?

В България, както и в страните от Европейски съюз се наблюдават инфлационни процеси, предизвикани от различни фактори, които се проявяват в различна степен през различните времеви периоди. Според голям брой анализатори и политици за основен виновник за инфлацията се посочва войната в Украйна, много удобно през

последните месеци. Дали това е така и „Доколко войната в Украйна е първоизточник на инфлацията не само в България, ЕС, но и в световен мащаб?“ е въпрос, на който ще се потърси отговор в настоящата статия.

ИНФЛАЦИЯ – ПОНЯТИЯ И СЪЩНОСТ

Инфлация – това е процентът, с който се увеличават цените на стоките и услугите. Инфлацията се разглежда и като процент, спрямо който книжните пари губят стойността си. Това означава, че за същата сума пари сега може да се закупят по-малко стоки, отколкото биха могли да се закупят преди 1, 10 или 50 години например, защото когато цените се повишат - и тази промяна се забелязва от всички - покупателната способност на парите намалява.

Официалният метод за измерване на инфлацията е индекс на потребителските цени (ИПЦ). Този метод показва колко пари биха били изразходвани през настоящата година за закупуване на същите продукти и услуги, в сравнение с миналата година.

Тогава, когато цените на стоките и услугите се повишат толкова много, че надхвърлят 50% годишно вече се говори за хиперинфлация - това е по-високо ниво на инфлация, което се достига за определен период от време. Такъв период за България на хиперинфлация е през 1997 година, когато надхвърля 300%. Най-известен пример в света за хиперинфлация е Венецуела.

Добре е да се познава и процеса на дефлация, това е обратният процес на инфлацията, който показва, че стоките и услугите стават по-евтини. Всички биха били доволни от поевтиняване на стоките и услугите и това изглежда като нещо добро, но всъщност не носи полза за икономиката. Когато цените спаднат, държавата получава по-малко данъци, бизнесът генерира по-малко приходи и печалби, дълговете не се променят и в резултат, това често води до неплатежоспособност на хора и компании, икономическа криза и други негативни резултати като цяло за икономиката на страната, а от там и за сигурността на населението.

Какъв е изводът от направените разсъждения до тук? За да се развива една икономика и да не се понася голяма тежест от населението е необходимо да има поносими нива на инфлация.

Европейската централна банка отчита инфлацията в еврозоната. За целта се прилага методология на изследване за всички страни от Европейския

съюз. В еврозоната инфлацията на потребителските цени се измерва с „Хармонизиран индекс на потребителските цени“ или „ХИПЦ“ (ЕК, Harmonised Index of Consumer Prices (HICP), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/hicp>). Думата „хармонизиран“ означава, че всички държави в Европейския съюз прилагат една и съща методология, която е определена от ЕС в т. ч. хармонизиране и данъчното законодателство (Петрова, Н., 2022, с.973). Така се гарантира, че данните за една държава са съпоставими с данните за друга. Индексът на потребителските цени е един от най-важните индикатори за посоката и на лихвения процент.

Динамиката на потребление на стоки и услуги в една пазарна икономика е различна в различните периоди (сезонни стоки и услуги, туризъм и др.), което винаги води до промяна в цените на стоките и услугите. Някои цени се повишават, други се понижават. За инфлация говорим, ако е налице общо повишение на цените на стоките и услугите, а не само на някои отделни артикули.

По-горе, вече беше споменато, че основният показател, с който се мери инфлацията, е индексът на потребителските цени. За целта, при него се използва метод на потребителската кошница, който сравнява последователна база от продукти година след година и така отчита процентното изменение на годишна база. За целта се използват стоки, купени и използвани от домакинствата за всекидневно потребление. В повечето държави съставът на потребителската кошница е различен.

Данните за индекса на потребителските цени са изключително важни за валутния пазар. Причината е, че поскъпването на живота е поставено в основата на монетарната политика на повечето централни банки. Това е така, защото банките са си поставили за цел преследването на умерена инфлация.

Както беше отчетено, индексът на потребителските цени е един от най-важните индикатори за посоката на лихвения процент. Ето защо, поведението на банките се изразява като правило по следния начин, при обезпокоително висока инфлация или инфлационни очаквания, централната банка повишава основния лихвен процент. Обратната ситуация има при очакване за нисък темп на поскъпване на живота и съответно понижение на основния лихвен процент.

ПРИЧИНИ ЗА ИНФЛАЦИЯ

Причините за поразяване и развитие на инфлация могат да се разделят на външни и вътрешни фактори, монетарни и ефект на конвергенцията. На практика причините за инфлация могат да бъдат формулирани по различен начин според автора в зависимост от първоизточника на стартиране на процеса. В развитието на икономическите процеси няма общоприета причина за наличие на инфлация.

С времето обаче са се наложили две основни теории. Първата, представя инфлацията като предизвикана от търсенето, или „прекалено много пари преследват прекалено малко стоки“. С други думи, търсенето расте по-бързо от предлагането, което води до това, цените да се покачат. Това обикновено се случва в разрастващи се икономики. Втората теория предполага, че когато производствените разходи на компаниите се покачат, те трябва да увеличат цените си, за да запазят маржа на печалбата. Така се предизвиква инфлация. Под увеличение на производствените разходи се разбират повишение на заплатите на служителите, увеличение на цената на енергоносителите, скок в данъците или покачване на разходите за внос.

Последният инфлационен процес започна още през есента на 2021 година с плавно развитие. Очакванията сред политиците в развитите икономики бяха, че инфлационният натиск е временен и инфлацията ще се върне към целевите лихви на централните банки в средносрочен план и процесът ще бъде овладян през 2022 г. За всеобщо разочарование на политици и икономисти от началото на 2022 г. инфлацията се повиши както в развитите, така и в развиващите се икономики. Процесът се подпомогна и от бързото разпространение на Омикрон варианта на COVID-19, което допълнително засили несигурността относно потенциалното въздействие на пандемията върху цените на суровините и забавянето на доставките, както и от войната в Украйна от началото на 2022 г. Тези процеси, съпроводени със сериозни проблеми в доставките и цените на енергоносителите, най-вече на суровия петрол и природния газ предизвикаха сериозно увеличение на инфлационния индекс. В някои страни инфлацията достигна най-високите нива за последните десетилетия. Великобритания обяви 40-годишен връх от 9.4% инфлация през юни и до 10,1% през юли 2022 г. Повишената инфла-

ция обаче се задържа повече от няколко месеца, в резултат на което очакванията за това колко дълго ще продължи инфлационният натиск започнаха да се променят.

Евростат отчете инфлация от 8,4% в България, а инфлацията в Европейския съюз на годишна база е достигнала 6,2% още през февруари 2022 г., което беше на сайта на европейската статистическа служба Евростат (ЕК, Harmonised Index of Consumer Prices (HICP), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/hicp>). Най-ниски годишни темпове са регистрирани в Малта и Франция (по 4,2%), както и в Португалия, Финландия и Швеция (по 4,4%), а най-високи годишни темпове са регистрирани в Литва (14,0%), Естония (11,6%) и Чехия (10%) към този момент.

Тук е мястото да се подчертае, че този инфлационен натиск за България е по-голям, отколкото в страните на ЕС. През юли 2022 г. месечната инфлация, измерена с индекса на потребителските цени (ИПЦ), е 1.1% спрямо предходния месец, а годишната инфлация за юли 2022 г. спрямо юли 2021 г. е 17.3%. През юли 2022 г. месечната инфлация, измерена с хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ), е 0.8% спрямо предходния месец, а годишната инфлация за юли 2022 г. спрямо юли 2021 г. е 14.9% (НСИ, https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Inflation2022-07_YZ25FRV.pdf).

През август 2022 г. месечната инфлация, измерена с индекса на потребителските цени (ИПЦ), е 1.2% спрямо предходния месец, а годишната инфлация за август 2022 г. спрямо август 2021 г. е 17.7%. През август 2022 г. месечната инфлация, измерена с хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ), е 0.8% спрямо предходния месец, а годишната инфлация за август 2022 г. спрямо август 2021 г. е 15.0% (НСИ, https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Inflation2022-08_HB2P4JY.pdf).

Инфлацията в България е по-висока с 5.1% от средната за Европейския съюз, показват актуалните данни на Евростат за юли. Цените у нас по методиката на ЕС се покачат с 14.9%, докато за целия ЕС нарастването е с 9.8% на годишна база в т.ч. и за месец август (ЕК, Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) <https://ec.europa.eu/eurostat/web/hicp>). Така страната ни за пореден

месец попада сред петте европейски държави с най-висока годишна инфлация.

В перспектива експертите на Европейската централна банка (ЕЦБ) ревизираха значително нагоре прогнозата си за инфлацията и сега се очаква тя да бъде на средно равнище от 8,1% през 2022 г., 5,5% през 2023 г. и 2,3% през 2024 г., както стана ясно ЕЦБ е с изключително важна роля при определяне на инфлационните мерки за противодействие.

Икономиката се възстановява бързо с премахването на въведените ограничения, предприятия като мерки срещу COVID-19. Хората започнаха отново да общуват свободно, да пътуват и възстановяват обичайния си начин на живот. Те купуват повече неща, харчат част от парите, които не са могли да похарчат по време на ограничителните мерки. Когато една икономика се разраства, за фирмите е по-лесно да повишават цените, без да губят клиенти. Това именно се наблюдава в момента. В крайна сметка обаче хората ще наваксат потреблението на стоки и услуги, отлагано по време на пандемията.

По-високите енергийни цени тласкат инфлацията нагоре, а петролът, природният газ и електричеството поскъпнаха в целия свят. Енергийните цени се влияят от редица фактори: по-малко вятър в Обединеното кралство означава бездействащи ветрени генератори, суша в Бразилия намалява електричеството, добито във водните централи, студената последна зима изчерпа резервите ни от петрол и газ. Наред с нарастващото търсене това доведе до бързо покачване на цените. Тъй като голяма част от разходите на предприятията и хората са свързани с енергията, цената на петрола, газа и електричеството те са от голямо значение за общата инфлация. На по-високите енергийни цени се дължи половината от покачването на инфлацията в последно време. Не е необичайно енергийните цени да варират значително, тъй като те се влияят от множество фактори. Може енергоносителите да продължат да поскъпват, включително поради прехода към зелена икономика.

В момента работници и профсъюзи настояват за повишаване на заплатите, за да бъдат компенсирани повишените разходи за живот. Това е нормално. Но ако заплатите продължат да се повишават, възможно е предприятията да компенсират тези

по-високи разходи чрез повишаване на цените и те ще нараснат още повече. Ако гражданите и фирмите очакват високата инфлация да се задържи, възможно е тя наистина да продължи да се повишава. Икономистите наричат това „вторичен ефект“. За сега обаче не се наблюдава голямо повишение на заплатите.

Задачата на ЕЦБ е да поддържа цените стабилни, а това означава инфлационна цел от 2% в средносрочен план. Това е от полза на гражданите в цялата еврозона – стабилните цени осигуряват растеж на икономиката и сигурност на работните места. Гражданите могат да са спокойни, че утре парите им ще струват в общи линии толкова, колкото и днес. За съжаление обаче развитието на инфлацията опроверга всички анализатори.

Въздействието на инфлацията в България върху потребителските възможности на гражданите, както стана ясно е доста по-сериозно, отколкото в ЕС. Проблемът не в това, че съществува инфлацията, а в това, че нивата и са неочаквано по-високи. Очевидно има и други фактори, които оказват влияние на инфлацията у нас, а защо не и спекулативно увеличение на цените, което има същия ефект. Войната в Украйна оказва своето отражение върху инфлацията, както в целия ЕС, но би следвало, ако само това е първоизточника, то инфлацията в България да е със сходен процент, както в повечето страни членки. Със сигурност сериозно влияние оказва и нестабилната политическа обстановка. Събрани всички фактори заедно правят резултата от инфлационния натиск доста по-висок за страната ни.

Несигурността за бъдещите събития като цяло прави компаниите и потребителите неразположени към излишни харчове. В дългосрочен план това ограничение на потреблението ще навреди на икономическата производителност. С покачване на инфлацията се наблюдава спад в покупателната способност на хората и в следствие в стандарта им на живот.

Както по-горе се спомена, банките са си поставили за цел преследването на умерена инфлация. При нормално развитие на пазара се отчита и нормална годишна инфлация от порядъка на 1-3%. За развиващите се пазари, инфлацията може да бъде малко по-висока и да достигне нива от порядъка на 2-8%. Според Централната европейска банка е необходимо да се поддържа ценова стабилност.

При така създадена ситуация има наличие на прогнозирана и контролирана инфлация, което съответно предполага увеличение на заплатите, социалните помощи и други обезщетения ежегодно. Това се случва, защото всяка година за една и съща стока, която хората закупуват е необходимо да заплатят по-висока цена.

Всички граждани обаче усещат инфлацията различно и всички са засегнати по различен начин, тъй като използват различни стоки и услуги в т.ч. в различни пропорции. Едни потребители имат висок наем, други ползват много повече личен транспорт, трети ползват скъпи услуги и т.н., ако съответно стойността на тяхното потребление съставлява почти половината от месечните разходи и в случай, че размерът на същото потребление се увеличи малко, те ще го усетят много повече, в сравнение с тези, чието потребление съставлява само малка част от месечните им разходи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, инфлацията е знак, че икономиката расте. В някои ситуации ниската инфлация или дори дефлацията могат да са точно толкова опасни, колкото високата инфлация. Липсата на инфлация пък може да означава, че икономиката отслабва. Както се вижда, не е толкова лесно да се определи покачването на цените като „добро“ или „лошо“, защото това зависи от конкретната ситуация на всеки един гражданин и тази на цялата икономика.

За да се избегне икономическия застои и да не се стигне до отлагане на инвестиции, през последните години по-развитите страни се опитват да държат инфлацията на нива от 2% до 3%, както препоръчва централната банка. Причината е, че това се смята за ниво, което е достатъчно, за да стимулира потреблението и бизнес активността.

Войната е предизвикателство, но е необходимо хората да се научат да бъдат устойчиви в новите времена. В същото време институциите трябва да положат необходимите усилия за «поддръжане» на държавата по заложените изисквания на ЕС като задължително се започне с дигитализацията. Потенциал има, но трябва да бъде правилно използван с начертана дългосрочна визия, за да може непрекъснато да се подобряват средата и сигурността за хората и страната.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Европейска комисия. *Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) - Overview* <https://ec.europa.eu/eurostat/web/hicp>
2. НСИ. *Инфлация и индекси на потребителските цени за юли 2022 година.* https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Inflation2022-07_YZ25FRV.pdf
3. НСИ. *Инфлация и индекси на потребителските цени за август 2022 година.* https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Inflation2022-08_HB2P4JY.pdf
4. Петрова, Недялка, *Данъчна хармонизация и конкуренция в Европейския съюз, Сборник доклади от годишна университетска научна конференция, Велико Търново, Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2022 г., електронно издание, стр. 971-980, ISSN: 2367-7481 2022.*

РЕКЛАМА

M A G A Z I N E
 **NATIONAL
Security**

<https://nacionalna-sigurnost.bg>